

אירגונים יהודיים והנהגותיהם בארצות האמנציפציה

יעקב טורי

בחוברת האחרונה של „ילקוט מורשת“ נגעו שני מחברים ברשימותיהם * בבעיית „הנציגות הארצית“ של היהודים בגרמניה הנאצית, כפרק בבעיה הכוללת יותר של ההנהגה היהודית בימי השואה. שני המחברים ביקשו להבין את פרשת „הנציגות הארצית“ על רקע הנסיבות, שהיו בעינין בין השנים 1933 ו־1939, כשם שחוקרי שואה אחרים ביקשו להבין את פעולותיהם של ה„יודנ־ראטים“ מתוך הנסיבות ששררו בארצות הכיבוש הנאצי בין 1939 ו־1945. יש מידה של הצדקה לגישה זו, שכן נוצרו הנהגות מקומיות רבות לצורך השעה, אפילו נמנו מרבית החברים בהם, או אף כולם, עם ההנהגות שהיו על מכונן לפני בוא הנאצים. אך דומה, שחסר עדיין למחקרים על מעשיהם ומחדליהם של המוגנים על הציבור היהודי בימי השואה המימד ההיסטורי, שיאיר את אופי ההתארגנות היהודית ואת דמות הנהגתה בדור השואה מתוך דרכי פעולתם בעבר. שיהזורו הנאמן של מימד זה דורש עיון ומחקר ממושך, ואין תפקידה של מסה זו אלא לרמוז לכיוון הכללי, שבו יש ללכת כדי להגיע אליו. הגבלה זו של המטרה מובנת גם מתוך מיגבלות החומר העובדתי, שעליו היא מסתמכת. החומר לקוח רובו ככולו מתחום פעילותם האירגונית של יהודי מרכז אירופה ומערבה. ויתכן שהמימצאים ימצאו חיזוק או סתירה, במידה שיובאו נתונים מתחום התארגנותם של יהודי אירופה המזרחית.

א

מבחינה כרונולוגית, יש להבחין בין אירגונים, שהתקיימו כבר לפני עידן האמנציפציה, ובין אלה שקמו במאות הי"ט והכ', ובמקביל לחלוקה כרונולוגית זו יש להבחין מבחינה מהותית בין אירגוני־חובה קהילתיים ובין אירגונים לא־קהילתיים וולונטריים. בעצם ההתפצלות הזאת יש משום חידוש, שהתחדש במאה הי"ט; כי עד אז מילאו אף אירגונים וולונטריים למיניהם — כגון חברה־קדישא, חברות הצדקה ובמובן ידוע אף חבורות בעלי־המלאכה — תפקידים „המוטלים מעיקרם על

* אברהם מרגליות — „נציגות יהודי גרמניה ברייך השלישי“, ילקוט מורשת ג', עמ' 88 ואילך. זאב לוי — „הפולמוס על התנהגותם של ראשי־הציבור היהודי בשואה“, שם, עמ' 181 ואילך.

האירגון הכללי של הקהילה, וכל עוד לא קמו חברות מיוחדות למטרות אלו, בוצעו התפקידים במידה זו או אחרת על-ידי הקהילה. ואכן נוסדו ופעלו החבורות תחת פיקוחה של הנהגת הקהילה, ויש חלק מראשיה נתמנה על-ידיה: „בעוד ששכבת הוותיקים והעשירים טיפלה באירגון הקהילתי המרכזי, מצאו הבינוניים... את סיפוקם בהנהגת החברות“ למיניהן, „הפעילות הציבורית, שזומנה כאן למספר ניכר של אנשים מנעה תחרות יתירה על עמדות ההנהגה הראשונית. מצד אחר, מצאו צעירים ובינוניים שעת כושר להתנסות בפעילות-ציבור בועיר אנפין, לפני שהגיעו לקבלת אחריות להנהגת העדה כולה“.

כללו של דבר — האירגונים הוולונטריים לא היו אלא חלק מן הקהילה ונתקיימו מטעמה, והנהגותיהם היוו מעין עתודה להנהגתה, בין אם הגיעו איפעם לשלטון ובין אם נאלצו להסתפק בתפקיד של אופוזיציה מתמדת.

מצב זה נשתנה בצורה קיצונית מאז שלהי המאה הי"ח. אירגון הקהילה נתרקן בהדרגה מתוכנו, וממילא נעלמה והלכה הויקה בינו ובין האירגונים הוולונטריים. אפילו במקומות, בהם שמרה הקהילה על מעמדה כאירגון-חובה לכל יהודי-המקום, איבדה, מבחינה פורמלית, מכוח-כפייתה ומבחינה מהותית — מתוקף הערכים, שבשמשם ולשמש פעלה. ואם הקהילה כך, האירגונים העל-קהילתיים כ„וועדי ארצות“ או „מדינות“, לא-כל-שכן!

כי במאבק על האמנציפציה מאז ימי המהפכה הצרפתית קיבלו יהודים ולא-יהודים כאחד את ההנחה היסודית, שהאמנציפציה ניתנה לפרטים, על-מנת שיטעו את צביונם הקבוצתי הנבדל על כל גילוייו, חוץ מן הגילוי הקונפסיונלי הטהור. כך היתה הקהילה ממסגרת-חיים כוללת ומחייבת למוסד קונפסיונאלי-ריטואלי, וזאת בשעה שאף זיקתם של הפרטים היהודיים לצורות ולתכנים דתיים נתרופפה והלכה.

חלוצי ההתפתחות הזאת היו מסגרותיהם האירגוניות של יהודי אנגליה וארצות-הברית, מאז נתיישבו מחדש בארצות אלו, החל מן המאה הי"ו. באנגליה וארה"ב לא קמו מעיקרן „קהילות“ במובן הידוע ביבשת אירופה, וחטיבות ההתארגנות הבסיסיות היו מלכתחילה עדות-המתפללים של בית-כנסת זה או אחר. אך אולי יש צורך להביא ראיה על שינוי מהות האירגון היהודי דווקא מן הארצות האנגלו-סאכסיות, שכן תנאי האמנציפציה שם נבדלו במידה ניכרת מאלה שהיו נהוגים ביבשת אירופה ושנקבעו על-פי הדוגמא של האמנציפציה הצרפתית.

ואם יש הטוען, שדוקא בצרפת גרמו תהליכי האמנציפציה ליצירת מסגרת אירגונית ארצית מסועפת על-ידי החוקה הקונסטיטוציונלית של נפוליאון, שנתנה לכאורה גושפנקא מחודשת ל„מדינה“, כלומר לקונסטיטוריה המרכזית, לוועדים המחוזיים ולקהילות, שבהן פעלו „נציבים משגיחים“ מטעם הקונסטיטוריה הפרובינציאלית, הרי יש להשיב, שיותר משהקונסטיטוריות שירתו את צרכי ההתבדלות והאוטונומיה היהודית, הן שקדו על צימצום תוקפו של אורה החיים היהודי המסורתי על תחומי הפולחן בלבד, ובמקום לפעול בשם „כלל ישראל“, הן דיברו בשם ה„צרפתים בני דת משה“ שהתנערו מ„סולידריות עלובה זו הרובצת עלינו זה מאות שנים רבות“.

לכאורה אין עמדה זאת של הקונסטיטוריות, כאירגונים „מטעם“ המלכות, נראית כה נבדלת מאופיים של אירגונים יהודיים בראשית המאה הי"ח; שכן כבר המדינה האבסולוטית גילתה מגמה מפורשת להתערבות ישירה בניהול המוסדות היהודיים האוטונומיים. אך מעיון מעמיק יותר מסתבר, שבמאה הי"ח עדיין לא גרמה התערבות זו לפירוק מוחלט של האוטונומיה. המחיצות המבדילות בין החברה היהודית והלא יהודית עוד החזיקו מעמד, וממילא היתה הסולידריות של כלל ישראל

** יעקב כץ — מסורת ומשבר, עמ' 187—188, 193—194.
*** רפאל מאהלר — דברי ימי ישראל א"א עמ' 209.

שרירה וקיימת כערך מערכי החיים המסורתיים. אך מראשית המאה הי"ט, גברה ההתנכרות לתחום החיים היהודי במידה כזאת, שהזיקה לכלל ישראל נתערעה, ובמקומה נוצרה האידיאולוגיה של נאמנות ללא סייג ל"מולדת", כלומר למדינה שהעניקה ליהודים את האמנציפציה, או לפחות עוררה את התקווה להענקתה המהירה.

בסופו של דבר, היה גם האירגון הראשון שהוקם כפרי האמנציפציה, הקונסיסטוריה המרכזית בצרפת, למוסד המקשר בין המיניסטריון לעניגי הדתות ובין הקונסיסטוריות הפרובינציאליות כלומר למכשיר הקונפורמיזם המדינתי-פוליטי. זאת גם הסיבה לתופעה הפארדוקסלית שדווקא בצרפת, הארץ הטיפוסית לאמנציפציה האינדיבידואלית, הוקם אירגון יהודי "מטעם" הממלכה: המדינה ביקשה — בשל נאמנותה לעקרון השוויון של כל הקונפסיות — לבצר את מהותה הקונפסיונלית של היהדות, כדי לקדם בכך את מגמות הטמיעה של הקבוצתיות היהודית.

מתוך האופי הזה של הקונסיסטוריות הממלכתיות בצרפת ובארצות שחיקו את הדוגמא הצרפתית — ארצות השפלה, וירטמברג, באדן — מסתבר מיעוט השפעתן על החיים היהודיים, שכן עצם תפקידם לא היה אלא היסול העצמיות היהודית, או לכל היותר צימצומה המירבי. יתר על כן מתוך כך ניתן גם להבין את התנגדותם של יהודים רבים שמחוץ לצרפת להעתקת הצורה הקונסיסטוריאליה לארצותיהם, ולהקמת אירגונים יהודיים מתוך יזמה ממלכתית בכלל.

התנגדות זו לא היתה אמנם כללית ומתמדת, ומדי פעם צמחו תכניות שביקשו לבסס התארגנות יהודית על יזמה ממלכתית, או לפחות על תחיקה ממלכתית ברוח אזהדת להתארגנות יהודית כוללת, אך בדרך כלל, דחו היהודים את היוזמה הממלכתית כגורם בהתארגנות היהודית, אם מתוך חשבונות אישיים של המנהיגים היהודיים ואם משום סכנת ההתערבות הממשלתית המופרזת, ואולי משום שמגמותיה של התערבות זו השתנו תכלית שינוי מאז ימי הקמת הקונסיטוריה הצרפתית: בעוד שהאירגון הממלכתי הצרפתי נועד לקדם את ביטול הקבוצתיות היהודית, נועדה היוזמה הממשלתית החל משלהי המאה הי"ט דווקא להבליט אופי זה, ומפני דבר זה סלדו רוב יהודי מרכז אירופה ומערבה סלידה גמורה.

עם גבור המגמה לביטול האופי הקורפורטיבי של נציגויות היהודים, הצטמצמה אחריותם של מנהיגי הציבור היהודי בתחומים הצרים שהותרו ע"י השלטונות וגינוני ה"נאמנות למולדת". ולא עוד — חל גם צימצום בתחום השפעתם של האירגונים החדשים ומנהיגיהם על חיי החברים שהתאגדו תחת הנהגתם. מעתה היו קיימים בארצות האמנציפציה מסגרות התיחסות גם מחוצה להם, שכוח משיכתן עלה בהתמדה, ואילו בתוככי המסגרת היהודית נשאר רק עוד חלק קטן, ולפעמים אפילו אפסי, של סיפוק צורכי הפרט מ"מילא איבדו" האירגונים היהודיים והנהגותיהם את רוב השפעתם, ואין תימה שבשליש הראשון של המאה הי"ט הגיעה הפעילות האירגונית היהודית לשפל המדרגה.

כללו של דבר — עיקר התארגנותם של היהודים מאז ראשית המאה הי"ט היה, ונשאר להיות ולונטרי (בניגוד לאירגוני הכפיה הקודמים) והושתת על יזמה אינדיבידואלית (בניגוד לאופיים הקורפורטיבי המובהק של אירגוני המאות הקודמות).

האירגונים שקמו, עמדו על בסיס אמנציפטוריי-קונפסיונלי וחייבו את המגמות לפירוק האוטונומיה ולביטול ההתבדלות, או לפחות השלימו אתן במידה שלא נפגע על ידיהן התחום הקונפסיונלי-ריטואלי המצומצם.

ב

סימן-היכר מובהק של האירגונים היהודיים החדשים, שקמו במאה הי"ט, היה הפיצול בתחומי פעולתם. אירגוני צדקה, אגודות-תרבות, חברות לטיפוח החיים החברתיים שקודם לכן היו צמודים

בצורה פחות או יותר אורגנית לחיי הקהילה, איבדו עתה את זיקתם ההדדית ואת קשרם אל האירגון הקהילתי הכולל ופעלו בנפרד, ואף בניגוד מסוים בינם לבין עצמם. תוך כדי כך נוצרה בעיה חריפה, שהכבידה על הציבור היהודי במאה הי"ט והכ' בחומרה גוברת והולכת: בעיית הקמתו של אירגון יג, שיאחד, או לפחות יתאם מחדש את הפעילות היהודית הציבורית במסגרת רחבה ככל האפשר, ועל כך ידובר עוד להלן.

בעוד שבמאה הי"ח היתה עדיין פעולתן של החברות לת"ת ולצדקה בחינת קיום מצווה מן המצוות המקודשות של כלל החברה — חברות צדקה, למשל קיימו כדבר המובן מאליו גם "עתים לתורה" משלהן — נעלמה במאה הי"ט המוטיבציה המאחדת של "קהילה קדושה" במידה גוברת והולכת מן הפעילות האירגונית. אמנם, המומנט הדתי לא נעדר כליל ממערכת הגורמים להתארגנות היהודים, אך השפעתו היתה מעטה פצלנית בתכלית: זרמים דתיים לסוגיהם הקימו אירגונים משלהם לכל מיני מטרות, אפילו למטרות כלליות, ובכך גברה מגמת הפיצול בהתארגנות היהודים פי כמה. אלה מן האירגונים, — ודווקא הגדולים שביניהם — אשר ביקשו להתגבר על המחיצות של השקפות דתיות נוגדות, נאלצו לדחות מעליהם לחלוטין ובמפגן כל זיקה לדת ולדגול בצורה מפורשת בנייטראליות קפדנית בכל הנוגע לזרמים הדתיים, לדינים ולפולחן. ולא היה בכך משום קושי רב, שכן הופיע עתה בצביונם של רוב האירגונים אלמנט חדש — הגורם ההומאניטרי — כללי, שהביא גם לידי הרחבת היקף פעולותיהן של האגודות אל מעבר לתחום היהודי לתחום קאזרחי הלא-יהודי.

כך, למשל, לא הוסיפו עתה אירגוני הצדקה לפעול במסגרת הקהילה, אלא יצאו לתחום הנייטרלי ועמדו ברשות עצמם. ואף כי חלה התפרדות מן הקהילה באיחור מסוים לעומת אירגונים אחרים, מכל מקום, ניתקו עד סוף המאה הי"ט לחלוטין מחיי-הציבור הסגורים וממהותו הסאקראלית של קיום המצוות. עתה לא עסקו עוד ב"צדקה" וב"גמילות-חסד", כי אם ב-Charity או Wohlfahrtspflege במקום שילובם של לימוד ו"עתים לתורה" במסגרת אירגוני הצדקה והגופים האירגוניים האחרים, קמו עתה "אגודות-תרבות" מיוחדות ואלה לא זו בלבד שריכזו פעולתן בצורה בלעדית בשדה התרבות, אלא פירשו את תחומי פעילותן פירוש חדש ומפוצל: השכלה לעניים לחוד והכשרה מקצועית לחוד, ושוב נתפצלה זו אף זו מטיפוח "מדע היהדות", הוא "חכמת ישראל". כן קמו אירגונים שביקשו במפורש לטפח את ההשכלה הכללית בשכבות העם הנרחבות.

גם הפעילות החברתית שוב לא נתרכזה במסגרת המוסדות הקהילתיים והחברות הקדושות הצמודות אליהם, כִּי־אם קמו אירגונים מיוחדים, שיעקר תכליתם לא היה אלא טיפוח המגע-המשא החברתי. לחשיבות מיוחדת ולהתפשטות רבה זכה בעיקר "מסדר בני-ברית" (נוסד 1843 בניו-יורק), ואף-על-פי שהוא, ואירגונים רבים אחרים, הצהירו על מטרות מוסריות וחינוכיות ועסקו אף בפעולות צדקה, שימשו בעיקר מוקדים להתכנסות חברתית. מאידך-גיסא הוסיפו אירגוני צדקה ואירגוני תרבות לטפח את הקשרים החברתיים והתכנסויות-שעשועים בשביל חבריהם ואוהדיהם, תכופות אף לצרכי איסוף-קרנות. כך ניטשטשו בכל-זאת במידה מסוימת התחומים המוגדרים של האירגונים החדשים, אף כי לא היה בכך משום התקרבות מחודשת אל מסגרת החיים היהודית המשותפת של המאות הקודמות, אלא רק משום תגובה על הלחץ מבחוץ שלא הניח להם להיקלט קליטה מלאה בסביבתם הלא יהודית. כי אחד הדחפים להתארגנות היהודית גם בתקופת האמנציפציה, היה בנגישות האנטי-יהודיות ובדחיית חברותם של יהודים ע"י אירגונים לא יהודיים למיניהם. גורם זה היה חזק עד כדי כך, שקיימת קורלציה בולטת בין תקופות השיא של פורעניות אנטי יהודיות במאה הי"ט ובין התגברות המגמות להקמת אירגונים יהודיים.

פורענויות, כעלילת דמשק ופרשת הילד מורטרה, התגברות האנטישמיות הפוליטית במרכז

אירופה מאז שנת 1878, ובעיקר הפרעות ביהודי רומניה ורוסיה בשלהי המאה הי"ט — נתנו דחיפה אחרונה להתהוותם של אירגונים יהודיים גדולים כגון: ועד הצירים של יהודי אמריקה, חברת כל-ישראל-חברים, אירגוני התגוננות מפני אנטישמיות באוסטריה ובגרמניה והאירגונים לסיוע לפליטים, ובעיקר לעזרת המהגרים לארצות-הברית, ובמקצת אף לארץ-ישראל.

אפשר איפוא לומר, שאירגוני המאה הי"ט היו בעיקרם ריאקטיביים (תגובתיים), ולא דווקא אקטיביים (יוזמים). הם ענו על סיטואציה נתונה, אך לא יצרו סיטואציות, ולא השפיעו עליהן השפעה ניכרת, ובמידה שנודעה להם השפעה, הרי התבטאה זאת במקום שבו לא התכוונו להפעילה מלכתחילה. ראיה בדרך השלילה לקביעה זו ניתן למצוא בעובדה, שלא כמו כלל אירגונים יהודיים למען המטרה המשותפת האחת, שהעסיקה את יהודי מרכז-אירופה ומערבה עד לשנות השבעים של המאה הי"ט — המאבק על האמנציפציה בארצותיהם. הפעילות האירגונית החדשה של יהודי מרכז-אירופה ומערבה הגיעה למימדים ניכרים, רק אחרי התגשמות האמנציפציה החוקית והחוקתית בארצותיהם, ולא היה בה מאופי המאבק האקטיבי להשגתה. במידה מסויימת של הגזמה, אך מתוך אמת פנימית רבה, הצהיר אחד מאוהדיה הראשונים של „האגודה המרכזית של אזרחים גרמניים בני הדת היהודית“: „שום דבר חיובי אינו מאחד אותנו... אלא שלילה“ — כלומר המלחמה בגילוייה של שנאת ישראל — ובכך איפיון לא רק את אירגונו כי אם גם הרבה מאוד מן הפעילות האירגונית של יהודי מרכז אירופה ומערבה במחצית השניה של המאה הי"ט.

ג

אפס, אם האירגונים היהודיים לא היו אלא בעלי מגמה שלילית, כלומר המגמה למניעת אפלייה, קיפוח וסבל ולהדיפת התקפותיהם של שונאי-ישראל — כלום יכלו להתקיים לאורך ימים כבעלי תוכן שלילי בלבד? ואף אם הצליחו לקיים חלקית את המטרות, שעליהן הצהירו בשעת היווסדן, בין בשטח העזרה לנצרכים ובין בשטח המלחמה באנטישמיות — כלום נמצאו בכלל חברים, שהיו מוכנים לסור מדרך האסימילציה האינדיבידואלית, שהבטיחה לא פחות סיכויים לביטול הקיפוחים והפגעים כדי לשתף את כספם או את עצמם בפעולה מאורגנת, שהיא אחרי כללות הכל ענין של הקבוצה היהודית כלומר מנוגדת למגמות הטמיעה?

ואכן לא נתייחד לאירגונים רק תוכן שלילי. הם תרמו מבלי שהתכוונו לכך מלכתחילה, תרומה לא מבוטלת להתאוששות התודעה העצמית והכבוד העצמי. הם סייעו בשמירת זיקתם של חבריהם ליהדות. ואף כי אפשר להתחסס בביקורת קשה אל הלך-הרוח האפולוגטי ואל הגישה לענייני היהדות שהיתה אופיינית לרובם — והציונים כינוהו בלעג מה כי *Trotzjudentum* (יהדות של „דווקא“) — בכל זאת יש להודות, שהיה בהם משום היוזק כוח-עמידתם של היהודים בפני מגמות ההקנסה מבחוץ ובפני כמיהת-הטמיעה מבפנים. כך היתה אולי השפעתם החשובה ביותר של האירגונים בקליטת היהודים שנפגעו ממגמות הפליטה (דיסמילציה) של העולם הסובב אותם. בידועין ובלא-יודעין הגישו לחבריהם תשובה חלקית על אחת הבעיות שהטרידו אותם, על בעיית המהות של יהדותם! תשובה זו ניתנה לאו דווקא ע"י הרצאות פופולריות או על-ידי ספרים או שיעורים בחכמת-ישראל, ואף לא ע"י עתונות האירגונים שבה פורטו פעולותיהם והישגיהם. היא ניתנה על-ידי עצם ההשתייכות לאירגון. השתייכות זו נתנה לחבר מסגרת-התייחסות פורמלית או אף סוציאלית שלא הועמדה בספק ע"י שונאים ושוללים מבחוץ. מסגרו, פורמלית — באשר ע"י הצטרפותו לאירגון יהודי נתאשרה זהותו היהודית של האדם המרוחק מבית-הכנסת ומקיום המצוות המעשיות; ומסגרת סוציאלית — באשר אירגון זה ערך למענו פעולות תרבותיות וחברתיות והניח לו אפשרות לפעילות אישית בסניף ובמוסדותיו, ובמקרים יוצאים מן הכלל אף במוסדות הארציים של האירגון ובהנהלתו.

אירגונים יהודיים והנהגותיהם

דווקא הנקודה האחרונה היתה בעלת חשיבות ניכרת כי ככל שנדחקו רגלי היהודים מאירגונים לא-יהודיים והנהגותיהם וככל שנערמו קשיים על דרכם של יהודים לפעילות פוליטית כללית, כן מצאו תחליף לפעילותם הציבורית בתחום האזרחי-פוליטי הכללי במסגרת האירגונים היהודיים הספציפיים. אפס, האופי של תחליף, דבק בדפוסי ההתארגנות היהודית החדשה ובהברות בהם לא רק מבחינה פורמלית, או מבחינה חברתית. היה בהם משום תחליף גם מבחינת תוכנם, באשר הכניסה אליהם והפעילות היוותה לגבי חבריהם אקט של הגדרה עצמית כיהודים ולפעמים האקט היחידי מצד אנשים שאיבדו מכל שאר הבחינות את קשריהם ליהדות. במקרה הטוב ביותר הושיטו האירגונים היהודיים תחליפים נוספים לתוכן היהודי המסורתי: לא היה אמנם בכוחם ואף לא ברצונם של רובם המכריע להחזיר את חבריהם למסגרת הדת המסורתית, אך הם שמרו לפחות על גינוני טקס מסורתיים מסוימים וטיפחו בחבריהם את רוח „הפיאטט“, כלומר הדבקות מתוך דרך-ארץ במורשת אבות. ואף אם נכון מה שנאמר כי הדור שלאחריהם שוב לא היה חדור פיאטט כלפי המסורת כי אם רק „פיאטט כלפי הפיאטט“ — מכל מקום ניתן לראות בגישה זו לפחות שריד תוכן או תחליף תוכן, למלוא היהדות של הדורות הקודמים.

אף עצם מגמות פעילותם של האירגונים סייעו בשמירת גחלת אחרונה של תודעה יהודית: למרות שינוי מהותה של ה„צדקה“ המסורתית ל־ Charity Wohlfahrtspflege ההומניטארית, ולמרות ערכה המפוקפק של הגישה האפולוגטית אל היהדות שפותחה באירגונים החדשים. מכל מקום נשתמרה בגמילות-חסדים ליהודים ובהגנה על ערכים יהודיים — ואפילו סולפו תוך כדי ביאורם האפולוגטי — זיקה כלשהי לתוכן החיים של כלל ישראל מדורי דורות והקלה על מציאת תכנים חלקיים נוספים של היהדות, אשר עמדה מבושלת במסגרתה הקונפסור-גליסטית המעורערת.

אך דא עקא: עצם ההשתייכות אל האירגון והפעילות בו, הלך-הרוח האפולוגטי, העזרה הסור-ציאלית לזולת — כל אלה לא יצרו קשר של קיימא, לא אל היהדות כאורח חיים ולא אל כלל ישראל כמסגרת התיחסות חיובית, היה ובעלת-תוקף. שהרי כיצד יכלו האירגונים ליישב קשר זה אל כלל ישראל עם הסיסמה: „היו צרפתים בצרפת, גרמנים בגרמניה, איטלקים באיטליה“, סיסמה שהיתה אחת מהיסודות של האמנציפציה? כי„ה, למשל תירצה קושיה זו על ידי הטענה, שה„סולידריות הזאת לא נתבקשה על-ידי היהודים, אלא נכפתה עליהם על-ידי מצוקתם“, ואילו „דווקא רעיון האחווה האוניברסלית הוא חזונו של נביאי ישראל“!

כאשר פעלה, אפוא, כי„ה לטובת כלל-ישראל — ופעילות זו נחלשה מאוד אחרי המלחמה הצרפתית-גרמנית בשנים 1870/1 — נמהלה פעולה חיובית זו יותר ויותר בכוונות אפולוגטיות, שביקשו שלא לפגוע בזיקתם של היהודים לארצות-מגוריהם. מכאן, שכי„ה לא טיפחה כראוי את פעולתה בארץ-ישראל, ואף לא סייעה סיוע יעיל לתנועת ההגירה הגדולה מרומניה ומרוסיה בשלהי המאה הי„ט; כי הגירה בכלל, ולא כל שפן הגירה לארץ-ישראל, עלולה היתה להתפרש כהודיה בחוסר-לויאליותם של היהודים כלפי „מולדתם“ בגלות. לא מעט מגישה זו דבק גם באירגונים האחרים שאמרו להגיש עזרה למהגרים ולטפל בהתישבותם, אפילו בארץ-ישראל גופה. ואעפ“י שחברות אחדות, ובעיקר אלו של הברונים הירש ורוטשילד, נוסדו תוך כדי הכרה עקרונית בצורך של הגירה יהודית המונית, התעלמו בפעולתן המעשית מייחודה הלאומי של מטרת ההגירה מתוך כוונה אפולוגטית ברורה. כוונות אפולוגטיות עוד יותר מפורשות אף-כי בכיוון אחר — בלטו בפעולותיהם של אחדים מאירגוני העזרה, שקמו בארה“ב לשם טיפול בפליטים ממזרח-אירופה. חלק ניכר ממרצם הוקדש למאמץ לפזר את החשש ממספרם הרב של המהגרים ומתוך כך נבעה המשימה לפזר אותם בכל המהירות לשטחים רחבים ככל האפשר. הנוהג „להעניק לנצרכים אפשרות תחבורה

לעיר אחרת הפך לשיטה מעשית כמעט כללית".⁹ אך הגישה הזאת לנצרכים לא היתה מוגבלת לארה"ב. גם במרכז אירופה פעלו אירגונים בכיוון זה, כשעינם האחת נתונה בענייני-ישראל, ועינם האחרת בתגובת הלא-יהודים על אופן טיפולם בנצרכים.

טיפוסית למדי לאותה מגמה האפולוגטית-אסימילטורית, היתה הפלוגתא האידיאולוגית שניצורה בראשית המאה הזאת במסדר "בני ברית" על מידת זיקתו ליהדות ולכלל ישראל. במרכז ההתלבטות עמדה השאלה: האם "בני ברית" הם "מסדר יהודי" או מסדר של "אנשים יהודיים"? תשובת הרוב היתה, כי "התאגדותנו היא מסדר אנשים יהודיים, המבקש להגיע על ידי היהדות ודרך היהדות אל המטרות הנעלות יותר של האנושות". הווי אומר, מהות המסדר לא הוגדרה כמסגרת יהודית-סגולית של כלל-ישראל, כי-אם כאנושית-אוניברסלית, אף-כי חבריה היו רק אנשים מישראל. כאן הועמדה אפילו עצם המשכיות היהדות בספק חמור, באשר הוגדרה על-ידי רבים מחברי המסדר "רק עוד כמעבר אל ערכים נעלים יותר". ואף-על-פי שהמסדר כאירגון לא סיגל לעצמו דעה זו, וגם התרחק ממנו בשני הדורות האחרונים יותר ויותר, מכל מקום לא נשללה החברות בו מאלה שגרסו כך.

ד

בכל אופן, אין לראות, לא מתוך אופיים החלקי והתחליפי של האירגונים ולא מתוך יחסם האמביוולנטי אל כלל-ישראל, שהפעילות האירגונית היהודית במאה הי"ט הכינה את הקרקע להופעת התנועה הציונית, כפי שנוהגים לפעמים לגרוס. למרות סיועם לפרטים מישראל לחזק זיקתם ליהדות ולהישמר מטמיעה אישית טוטאלית, לא טיפחו האירגונים, לא כוחות רוחניים-דתיים ולא פוליטיים-לאומיים, ואף לא — כפי שיתברר להלן — עממיים-דימוקרטיים, כי-אם המציאו לכל היותר מעין תחליף לשלמות של כלל-ישראל ושל אורח החיים היהודי.

מכאן מסתבר כי רוב האירגונים היו מלכתחילה עוינים לשאיפות הציונות והתנגדו לה בחימה שפוכה. ואילו הציונות מצידה היתה בראשית הופעתה בעלת אופי מהפכני לגבי המסגרות האירגוניות הקיימות, ולא מצאה לשון משותפת אתן, לכן אף לא רצתה להודות בכך, שהפעילות הסוציאלית והאפולוגטית של האירגונים להגנתם ולשיקומם של פרטים רבים בישראל היתה בעלת-ערך לקיום הכלל. אין להכחיש, שאחד-העם הסתייג מתוך טענה דומה מפעולותיהם של הציונים עצמם, אך השאלה עד היכן הגיעה מהפכותם של הציונים, חורגת ממסגרת נושא זה. מכל מקום רוב הציונים גרסו, כי רק עם הופעת הציונות "פתחו היהודים בפעם הראשונה, בד-בבד עם השתתפותם במדיניות של ארצות מגוריהם כאזרחים בעלי-זכויות מלאות ובעלי תחושה פאטריוטית, מדיניות יהודית סגולית אשר שמה לה למטרה לשים קץ לסבלותיהם האיומים של אחינו, תוך כדי שמירה על אינטרסיהם של עמים אחרים; והיא אינה נרתעת גם מפני התערבות אצל מעצמות חוץ".¹⁰ כאן מזדקר איפוא החידוש שבייחודם הפוליטי של הציונים — מלבד האוריינטציה הארץ-הישראלית שלהם: התביעה ליהודיות סגולית, לומר הפגנת אופיה הקבוצתי-לאומי של היהדות, וכפועל יוצא מכך הטיעון לכתרה-המנהיגות של כלל-ישראל. מבחינה כמותית ודאי שתביעת הציונים על הנהגת המחנה לא היה לה על מה להסתמך. ברם, מבחינת הייחוד של השקפתם הקבוצתית-יהודית, יכלו לתבוע לעצמם את הזכות ואת החובה לייצג את הכלל בצורה בלבדית, באשר כל האחרים נראו בעיניהם כבוגדים בו.

ואכן שום אירגון של המאה הי"ט, לבד מ"ועד שליחי הקהילות" באנגליה, לא הגיע לידי מעמד

* Boris D. Bogen, Jewish Philanthropy, New-York 1917, p. 61.
* Die Jüdische Volksbewegung, Berlin 1907, p. 2.

אירגונים יהודיים והנהגותיהם

שיזכה אותו בנציגות כללית של יהודי ארצו, ולא כל שכן של כלל ישראל לתפוצותיו. האירגונים הקהילתיים הארציים אמרו לייצב אך ורק את הצד הקונפסיונלי-פולחני של חיי היהודים בארצותיהם. ועד הצירים בארה"ב נטמע בתוך המסגרת האירגונית של הזרם הריפורמי החלקי; וכי"ח, על-אף הדגשת מהותה ה"אוניברסלית" מיהרה להסביר מהות זו אך ורק כפועל יוצא מן העובדה, שחבריה הינם אזרחי ארצות שונות ומפעלה — פרי אהבת הבריות הכללית. ואכן, מכיוון שוויתרו היהודים בתהליך האמנציפציה, וכאחד מתנאיה, על ייצוגיות המוסדות הקורפורטיביים המסורתיים שלהם, שוב לא יכלו האירגונים של המאה ה"ט ליטול לעצמם את יכולת הייצוג של כלל-ישראל מבלי להיתקל בקשיים אידיאולוגיים נמרצים כלפי-חוץ וכלפי פנים כאחד. רק השקפת העולם הלאומית-ציונית יכלה להתעלם כליל מקשיים אלה ותביעתם המפורשת לשמש כנציגי היהדות כולה עלתה בקנה אחד עם תפיסת אחריותם כלפי כלל ישראל.

גישה זו של הציונים עוררה בעיה אירגונית חדשה וחמורה, שהפכה לגורם רציני בחיים היהודיים בעשור שלפני מלחמת העולם הראשונה: או התחזקה בציבור ההכרה בצורך להקמת אירגונים ארציים מייצגים (ועצם הכרה זו השתרשה, בין השאר, בשל פעילותם האירגונית והרעיונית של הציונים). אפס, בשעה שנבחנו תכניות מתכניות שונות להקמת מוסדות ארציים מייצגים — שיהא בכוחם לטפל טיפול פוליטי בבעיות ההגירה והקליטה של יהודי מזרח אירופה ובבעיות מעמדם המשפטי של האזרחים היהודיים של מדינות אירופה מול הקיפוחים, שנתקפחו בעטיין של ההשפעות האנטישמיות על החוגים השליטים בארצותיהם — נתגלעו חילוקי-דעות עקרוניים בין ציונים ולא-ציונים על אופיים של מוסדות אלה ועל אופן ניהולם. בעוד שהלא-ציונים דגלו בהקמת אירגונים מינימליסטיים, כלומר אירגוני-גג, שלא יהיו אלא מוסדות תיאום — וממילא יהוו בהם הציונים מיעוט קטן, תבעו הציונים מוסדות שיתבססו במישרין על נציגות נבחרת של רוב מנינו של העם היהודי. המאבק בין ציונים ולא-ציונים ניטש איפוא, בין השאר, על צביונה של הנהגת החיים הציבוריים. מול המגמות האוליגרכיות-אריסטוקרטיות או פלוטוקרטיות של השיכבה המנהגת הוותיקה דגלו הציונים בתביעה המהפכנית לניהול חיי העם בצורה עממית ובדרך דימוקרטית, שתעלה לשלטון שכבה מנהגת חדשה, כלומר זו שעמדה בראש התנועה הלאומית והציונית. במידה מסוימת נדבק איפוא, לשאלת ההתארגנות היהודית במאה ה"כ' האופי של מאבק על צורת ההנהגה ועל הרכבה וצביונה של השיכבה המנהגת.

ה

אין להכחיש שההנהגה היהודית בחיי הקהילות והמוסדות האוטונומיים של המאות הי"ז והי"ח היתה אוליגרכית במהותה. אך לא זו בלבד, שקו אופי זה הלם בהחלט את רוח התקופה, אלא ניתן אפילו לומר, שמגמותיה היו עממיות ורחבות הרבה יותר מאלה ששררו באותה התקופה בחיים האירגוניים של לא יהודים. אפילו היו המשרות בקהילות ובאירגונים נחלתן של חוג מצומצם בלבד, הרי חוג בוחריהם או ממניהם היה נרחב למדי. ולא עוד, אלא חוג זה של בעלי זכויות היה פתוח וניתן לחילופין. מאידך גיסא היה קיים שיתוף פעולה הדוק בין הרבנות לבין אירגון הקהילה ו"שתי הנהגות" — של הפרנסים ושל הרב — היו הדוקות ותלויות זו בזו.

לא-כן הנהגת האירגונים במאה הי"ט. אופיים הנייטרלי מבחינה דתית הבליע ממילא את תפקידם של הרבנים בהנהגתם, ואף במידה שרבנים השתתפו בה, לא היה משקל מיוחד לקולם (חוץ מבאירגונים בעלי צביון דתי מובהק, ובאלה אין דנים כאן). אפילו בתוך אירגוני הקהילה נדחקו הרבנים לקרן-זווית וקולם נשמע לכל היותר בקנה מידה מקומי או בקרב אנשי הזרם שלהם, ובדרך כלל לא בקנה-מידה ארצי או בינלאומי. השיכבה המנהגת החדשה היתה, איפוא חילונית

בעיקרה ואריסטוקרטיה בהרכבה ובאופיה. אך בעוד שקודם לכן עמדו המגמות האוליגארכיות בהתאם לרוח הזמן ולא דחו כליל את רגלי ה"מעמד הבינוני" בחברה, לבשה עתה ההנהגה צביון אוליגארכי אכסלוסיבי כמעט וזאת בניגוד לרוח הזמן.

ולא עוד, השיכבה המנהגת האוליגארכית החדשה סיגלה לעצמה דרכי־פעולה, שלא הלמו את רוח הזמן. הדור הראשון והשני של ראשי האירגונים העדיף עדיין בחלקו את דרכי השתדלות האישית על דרכי הפעולה הציבורית הפומבית. דוגמא מובהקת לכך תשמש פעולתם של משה מונטיפיורי ושל אדולף כרמייה, שתוקף פעולתם נבע יותר ממשקלם האישי מאשר מן הגושפנקא של האירגונים שבשמם הופיעו. אולם אין לשכוח שמבחינת אישיותם הכאריזמטית היו שני המנהיגים הללו משכמם ומעלה בקרב כל בני־דורם. מן הראוי להוסיף, שכרמייה בלט פחות והיה מקובל פחות כסמל ממונטפיורי. אך תחת זאת הצטיין הראשון במעמדו ובפעילותו בעולם המדיני הכללי, ובכך היה טיפוסי לסוג מסוים של מנהיגי ציבור יהודיים בארצות האמנציפציה.

ואולי היה כרמייה טיפוסי לשיכבה המנהגת החדשה עוד לפי סימן־היכר נוסף: הוא היה עורך־דין לפי מקצועו, כלומר אחד מחוג בוגרי האוניברסיטאות, משיכבת האינטליגנציה החילונית, שלא היתה קיימת קודם לכן, אלא החלה מטביעה את חותמה על החיים הציבוריים של היהודים מאז השליש הראשון של המאה הי"ט. במידה גוברת והולכת היו במאה הי"ט עורכי־דין, רופאים ובעלי מקצועות חפשיים אחרים לראשי האירגונים, כשלצידם הופיעו אנשי עסקים ובנקאים עשירים כמסייעים או כמתחרים. כלומר, מבנהו המקצועי של חוג הצמרת המנהגת היה בדיוק הפוך מן המבנה המקצועי של האוכלוסיה היהודית בכללותה. ולא עוד, אלא רבים מראשי הציבור החדשים היו גם חברים פעילים באירגונים פוליטיים, או היו לפחות חברים במועצת העיר במקום מגוריהם, ומה שחסרו בקשריהם אל היהדות, השלימו ע"י נסיונם בפעילות הציבורית הכללית. מאוחר יותר בחרו האינטלקטואלים היהודיים במישרין בפעילות הציבורית באירגונים היהודיים, משום שהכניסה לזירה הציבורית־פוליטית הכללית נתקלה בקשיים מרובים.

ו

אם גם נכון, שמבחינה מקצועית־סטטיסטית לא ייצגה השיכבה המנהגת את כל החברים מן השורה, ולא־כל־שכן את כלל הישוב היהודי כולו, כלום פירושו של דבר, שגם פעילותם לא ייצגה את שאיפותיו ומאוויו של הציבור היהודי? לכאורה אין כל ראייה לכך. אירגונים רבים התכוונו להיענות לצרכי הכלל, בין שעסקו באפולוגטיקה, בצדקה, בקליטת המהגרים או בפעילות חברתית ותרבותית. אך המציאות היתה אחרת. אף אם ענו האירגונים להלכה על צרכי הריים, על סיפוקם המלא באו בהם רק המעטים, שגילו פעילות ועלו במדרגות ההנהגה למשרות מכובדות. אלה האחרונים מיהרו לרכז בידם את ניהול העניינים וחלק ניכר מפעולתם התנהל — כמורשת תקופת השתדלנות — בחדרי חדרים ובסודיות גמורה, ללא כל נסיון להפעיל את הציבור ולרתמו בעול הפעולה והאחריות. כתוצאה מכך חסרו כל האירגונים היהודיים בסיס דימוקרטי רחב, ומעמד־הביניים היהודי, שהיווה את רוב מנינו של הציבור היהודי, "האדם הקטן", נדחק לחלוטין לקרן־זווית.

במצב עניינים זה לא יפלא, שהציבור נעשה אדיש לגבי האירגונים, ולא ראה בהם את נציגותו. לכל היותר נטה יותר לקבל את "רודנותו" של איש דגול אחד, שנהנה מפופולאריות ופעל לטובת הכלל ושמו התנוסס בראש רשימות המנהיגים של אירגונים אחדים.

אנשים כאלה, רבי־פעלים ורבי־מרץ — גם כאשר קמה להם לעתים אופוזיציה מצד מועמדים אחרים למשרות ולכיבודים — מצאו בדרך־כלל דרכים לשמור על השפעתם באירגונים היהודיים, והם אף נתבקשו ליטול חלק פעיל בהם, בעיקר בשעה שעמד להיווסד אירגון חדש. כי רעיון

אירגונים יהודיים והנהגותיהם

האירגון נוצר מתוך שאיפתם של פ ר ס י ם לפתור בעיה או בעיות נתונות. בדרך כלל היו אלה בעיות ציבוריות-כלליות, אך ביניהן תופסת לעתים מקום נכבד גם בעיית שאפתנותו של הפרט, שלא מצאה לה פורקן בסביבה לא-יהודית. רק במקרים מסוימים נמסרת הראשות לידי אישים אחרים, שהצטיינו בנתונים רצויים — ובאירגונים פילנטרופיים בעיקר בכסף — ושעשויים היו להעניק יוקרה לאירגון ע"י מעמדם החברתי ולרכוש לו מהלכים בציבור. לעתים נפלה הבחירה על המועמד בשל יזמתו, התלהבותו, מסירותו והצלחתו בשדה-פעולה בפוליטיקה הכללית או בעולם-העסקים, או בשל הצטיינותו כנואם, אף אם לא היתה לו כל זיקה פנימית אל מטרת ההתארגנות.

תכונות אלו נמצאו למכביר אצל אישים יהודיים, שהיו מוכנים לשאת בעול הפעולה הציבורית-אירגונית. אפס, אין אלה תכונות של מנהיגות, כי אם של עסקנות. ולמען האמת, אישים בעלי תכונות-מנהיגות בולטות נעדרו כמעט כליל מחיי האירגונים היהודיים. האמנציפציה פתחה בפניהם כניסה לזירה הפוליטית-כללית ולשטח-התעסקות אחרים, שבהם יכלו להפעיל את מלוא כשרונותיהם, ואילו התחום היהודי הושאר לשכבת עסקנים מוגדרת, שראתה כאמור, בפעילותה, תחליף לפעילות בציבור הכללי, או, לכל היותר, תוספת לה.

אמנם כל האירגונים התבססו על תקנונים מפורשים בכתב, שקבעו דרכים דימוקרטיות למדי — בעיקר לגבי המוסד הציבורי המרכזי, האסיפה הכללית — וציבור משלמי-דמי-החברות ומרימי-התרומות נחשב להלכה כפוסק אחרון. אולם כשם שראש האירגון בא בדרך כלל מתוך חוג מצומצם, כן „נבחרו“ גם מוסדותיו האחרים. חוג של „נוטאבלים“ מצומצם משתלט על מרבית הפעילות הציבורית. אמנם כתוצאה מכך הצטיינו רוב האירגונים של המאה ה"ט והכ"ע ע"י המשכיות ויציבות רבה של ההנהגה, אך המשכיות זו גרמה במקרים רבים לכך, שראשי האירגון שוב לא היו מסוגלים להסכין למצבים חדשים ולנקוט באמצעים מתקדמים, ואופי הנהגתם הפך אוטוקרטי למדי. אין זאת אומרת, שטובת הכלל לא עמדה לנגד עיניהם של הנוטאבלים ודירבנה אותם לפעולה. אך הם איבדו במעמדם הנעלה את המגע עם כלל-הציבור וראו את ענייניו רק מתוך אספקלריה של עסקנותם. בנסיבות אלה אין תימה, שהחברים מן השורה איבדו את עניינם באירגונם. במקרה הטוב הוסיפו לשמור אהדה למטרותיה בצורה בלתי מחייבת ונתנו גושפנקא שבשתיקה לחוג או לאיש העומד בראש האירגון והמסמל אותו בעיניהם. במקרה הגרוע הגיבו בהתרחקות מן הערכים שהאגודה דגלה בהם — ובכלל מכל התענינות אירגונית-יהודית.

רק לעתים נדירות חלה מעין התקוממות של החברים מן השורה נגד ההנהגה הוותיקה, שגרמה ליצירת אירגון חדש, על בסיס רחב יותר, תדירים יותר היו המקרים של התפלגויות אירגונים — ובעיקר אירגונים קטנים — ויצירת גופים חדשים בעקבות מריבות אישיות בין המנהלים לבין עצמם. ואולם בקרב האירגונים הגדולים לא חלו פילוגים ויצירת גופים חדשים אלא לאחר שהחוגים המנהיגים סיגלו לעצמם אידיאולוגיה יהודית-פוליטית או דתית מסוימת, שבשמן נאבקו עתה עם האירגונים האחרים.

אפס, דווקא סכנת הפילוגים מטעמים אישיים, אידיאולוגיים-דתיים או אידיאולוגיים-מפלגתיים שימשה בעיני המנהיגות האוליגארכית עילה למנוע את השתתפותם הפעילה מדי של חברים מן השורה בהנהגת האירגונים, שפן, לדעתם, יטפחו אלה, במתכוון או שלא במתכוון, רוח פלגנית ואף יתבעו תביעות, שהאירגון לא יוכל להגשימן מבלי להויק לעצמו ולמטרתו המוצהרת המצומצמת. השכבות הנרחבות של הציבור השלימו עם הרחקתן מן החיים האירגוניים, במידה שלא יצרו לעצמם באירגונים ציוניים וסוציאליסטיים כלים משלהם, שעמדו באופוזיציה תקיפה נגד ההתאגדויות

* התיאור הזה מבוסס על ספרו של ב. בוגן, הנזכר לעיל ובעיקר על עמ' 295—302.

הוותיקות. אבל אלה היו רק מיעוט קטן בארצות האמנציפציה ואף-כי חשו יהודים רבים, וביניהם גם סוציאליסטים וציונים, שהיעדר שיתוף פעולה בין האירגונים לבין עצמם ובין מנהיגות האגודות הגדולות לבין ההמונים טומן בחובו סכנות חמורות לחיים היהודיים. מכל מקום נמצאו ברובם הגדול עד לעצם ימי השואה במצב, שבו לא נראתה להם המסגרת האירגונית החזקה והמאחדת כצורך דחוף וחיוני וכערובה הכרחית לקיומם. אך בשעה שהפורענות התרגשה ובאה על כלל ישראל, כאשר הציבור התעורר מאדישותו והיה מוכן להתאגד במסגרת מייצגת בעלת תוקף, לא היתה הקרקע מוכנה לכך. לא היו קיימים כלים אירגוניים מוסכמים, לא היה קיים קשר הדדי הדוק בין השיכבה המנהגת ובין הציבור ואף לא היתה קיימת שיכבה מנהגת בעלת סמכות מוכרת או בעלת מוניטין בעיני הציבור כולו, שתוכל להנהיגו בהתאם לצרכים של שעת-החירום. ומה שהיה אולי גרוע מאלה – הציבור היהודי הרחב לא התרגל, תוך-כדי נסיונו במסגרת האירגונית של המאה הי"ט והכ"ו, לראות בהן לא את נציגותו ואת הנהגתו ולא את שדה-פעולתו שבו קשור גורלו, ושעליו חייבת להיות פקוחה עינו, לבל יבולע לו ולבל תפעל השיכבה המנהגת לפי ראות עיניה שלא הזדהתה בכול עם ראות איננו של הציבור ועם בקשת טובתו.

תיקון טעות

במאמרו של א. ד. קולקא „ועידת מינכן ובעיית היהודים“, „ילקוט-מורשת“ ג' נשתרבבו, לצערנו מספר שגיאות חמורות שאת תיקונן אנו מבקשים בזה.
 בעמוד 62, בפיסקה השלישית מלמעלה, נשמטה שורה ויש לקרוא כך:
 והוא מוסיף: יתכן כי אין זו לשון הערוכה על-פי כל דקדוקיה הקלאסיים של ההומניות הרגישה, אך זוהי לשון הכרחית.
 בעמוד 63 בפיסקה השניה מלמעלה נשמטה שורה וצ"ל:
 מבחינת ארגונו והשקפותיו התחלק באותה התקופה הציבור היהודי של בוהמיה בעיקר לשני מחנות בעלי אידיאולוגיות יהודיות מוגדרות: תנועת המתבוללים הצ'כו-יהודית, שראתה עצמה כנציגתם של כ-46% מכלל יהודי בוהמיה, ושל...

On Jewish Organizations in the Countries of Emancipation.

— Jacob Toury

From the early 18th. century until 1933, Jewish organizations were generally voluntary in character. Their religious attitude was either sectarian or humanitarian and "neutral". Most of them had a denominational outlook and concentrated their attention upon a distinct sphere of charitable, cultural or social activity. Hence, they were markedly different from the former inclusiveness of the "Kehillah". Their formation was accelerated and their apologetic character firmly defined by the various anti-Jewish outbreaks in the 18th. century, until they became reactive rather than active in scope.

But their main feature was their quality as substitute for other formal, social and even intellectual frames of reference for those Jews, who found themselves rejected by their non-Jewish surrounding. Against this reactive quality, the first Zionist organizations with their zeal for Jewish action were a revolutionary movement and waged a prolonged struggle against non-Zionists for leading positions in the organizational framework. Zionism appeared as a popular and democratic force, whereas the leadership of existing organizations was oligarchic and aristocratic. A big part in it fell to intellectuals, who, together with bankers and industrialists, tended to monopolize positions on the board. Thus the general public became indifferent to the existing organizations. The more active elements rallied round Zionists or Socialists, but neither they nor the passive general public recognized the urgent need for a united and strong organization with a generally recognized responsible leadership — until it was too late.

In Memory of Simcha Honwald

Simcha Honwald was an active member of Hashomer Hatzair which was driven underground in Hungary. This memoir is published on the twentieth anniversary of his death.

In Memory of Shlomo Harchas.

Shlomo Harchas was among the founders of the Partisan Movement in the town of Mir. Later, he was one of the bravest guerilla fighters in the woods, and still later he was active in the Movements of "illegal" escape. He was a member of Kibbutz Eilon and was killed in a road accident last year.